Maa- ja metsätalousministeriö
Jord- och skogsbruksministeriet

Lausunto

25.2.2026

VN/30583/2023
VN/30583/2023-MMM-305

Asiantuntijalausunto
Antonia Husberg
Neuvotteleva virkamies
25.2.2026

Asia: Maa- ja metsätalousministeriön lausunto sivistysvaliokunnalle asiaan VNS 12/2025 vp Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko

Sivistysvaliokunta on pyytänyt maa- ja metsätalousministeriöltä asiantuntijalausuntoa sivistysvaliokunnan toimialan osalta.

Maa- ja metsätalousministeriö esittää lausuntonaan seuraavan:

Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko on laadittu hallitusohjelman mukaisesti maa- ja metsätalousministeriön johdolla laajassa poikkihallinnollisessa yhteistyössä ja sidosryhmiä kuullen. Selonteko kuvaa maaseutumaisten alueiden tilaa, keskeisiä muutostekijöitä sekä esittää vision vuoteen 2040 ja siihen kytkeytyvät poikkihallinnolliset tavoitteet ja suositukset. Visiona on: “Kehittyvät maaseutumme – turvallisen, toiveikkaan ja kestävästi elinvoimaisen tulevaisuuden ytimessä.”

Maaseutumaiset alueet kattavat 95 prosenttia Suomen pinta-alasta ja niillä asuu vakituisesti reilu neljännes väestöstä. Osa-aikaisesti alueilla elää yli puolet suomalaisista. Maaseudulla sijaitsee 35 prosenttia yritysten toimipaikoista ja 40 prosenttia kun maatilayritykset lasketaan mukaan. Palvelualat ovat vahvistuneet.

Selonteko tarkastelee maaseudun erityispiirteitä, paikallisia mahdollisuuksia ja eriytymiskehitystä sekä niiden vaikutusta esimerkiksi ruokapolitiikkaan, metsäbiotalouteen, luonnon tilaan ja huoltovarmuuteen. Maaseudun toimivuus on keskeistä talouden, hyvinvoinnin ja kokonaisturvallisuuden vahvistamisen kannalta.

Keskeinen muutosilmiö on väestökehitys. Jos nykyinen trendi jatkuu, maaseutualueet menettäisivät vuoteen 2040 mennessä yli 130 000 työikäistä ja yli 40 000 työpaikkaa. Erityisesti maakuntien hallinnollisten reuna-alueiden harvaan asutun ja ydinmaaseudun kunnissa väestö vaikuttaa työpaikkakehitykseen. Selonteko valottaa, että väestöennusteet ovat työkaluja ja eri skenaariot ja muutokset ovat mahdollisia politiikan ja olosuhteiden muuttuessa.

Väestöä ja elinvoimaa tarkastellaan myös älykkään sopeutumisen tai kestävän elinvoimaisuuden viitekehyksessä, jossa taloudellisten muuttujien rinnalla huomioidaan osallisuus, yhteisöllisyys, hyvinvointi ja kestävä kehitys. Tavoitteena on tukea maaseutumaisten alueiden pitkäjänteistä ja paikkaperustaista uudistumista.

Postiosoite Postadress Postal Address	Käyntiosoite Besöksadress Office	Puhelin Telefon Telephone	Faksi Fax Fax	s-posti, internet e-post, internet e-mail, internet
Maa- ja metsätalousministeriö				
PL 30 00023 Valtioneuvosto	Hallituskatu 3 A Helsinki	0295 16001 +358 295 16001		kirjaamo.mmm@gov.fi

Selonteko nostaa esiin yhteiskunnallisen polarisaation, alueellisen eriarvoisuuden ja demokratiaan liittyvät haasteet, jotka vaikuttavat maaseutualueisiin. Ilmiöinä tunnistetaan mm. liikenne- ja energiaköyhyys, digisyrjäytyminen ja “tyytymättömyyden maantiede”. Maaseudun elinvoiman vahvistaminen on osa Suomen kokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden kehittämistä ja edellyttää maaseutujen systemaattista tunnistamista ja huomioon ottamista politiikan suunnittelussa ja toimeenpanossa kaikilla hallinnonaloilla: maaseutuvaikutusten arviointia.

Opetus- ja koulutuspalvelut

Maaseutumaisilla alueilla peruspalveluverkon muutosta kuvastaa erityisesti kouluverkon supistuminen ja keskittäminen. Viime vuosikymmeninä yhden ala- ja yläkoulun kuntien määrä on kasvanut, ja vuosina 2010–2020 peruskoulujen määrä väheni lähes 24 prosenttia, erityisesti ydin- ja kaupunkien läheisellä maaseudulla. Koulujen lakkauttaminen on samalla kiihdyttänyt maaseutumaisten alueiden negatiivista väestökehitystä.

Syntyvyyden lasku johtaa siihen, että monissa kunnissa ikäluokat pienenevät nopeasti: lähes 120 kunnassa syntyy vuosittain alle yksi luokallinen lapsia, ja vuoteen 2040 mennessä peruskoulujen määrän ennakoidaan puolittuvan. Vaikutukset ovat suurimpia Pohjanmaalla, Satakunnassa, Kainuussa ja Etelä-Savossa.

Perusopetuksen keskittäminen heikentää maalla asumisen houkuttelevuutta, lisää koulumatkojen pituutta ja kasvattaa kuntien kuljetuskustannuksia, mikä haastaa opetuksen yhdenvertaisen saatavuuden ja lasten hyvinvoinnin. Koulut ovat tärkeitä harrastus- ja yhteisötiloja, joilla on merkitystä maaseudun elinvoimalle ja väestön toimintakyvyn ylläpitämiselle ja vahvistamiselle.

Osaamisen ja koulutuksen rakenteissa näkyy maaseutualueiden haavoittuvuus. Harvaan asutulla maaseudulla on enää hyvin vähän ammatillisia oppilaitoksia, ja pitkät koulumatkat ovat yksi syy toisen asteen opintojen keskeytyksiin. Työvoiman saatavuus, osaamisen kehittäminen ja TKI-toiminnan vahvistaminen ovat keskeisiä maaseudun elinkeinoille ja uusien arvoketjujen rakentamiselle, mutta rahoituksen saatavuus, koulutusverkoston harveneminen ja asuttavuuden heikkeneminen rajoittavat kehitystä.

Kansainvälisesti maaseututiedon merkitys kasvaa, sillä monet politiikkatavoitteet, jotka liittyvät ruokajärjestelmään ja biokiertotalouteen, luonnon tilan parantamiseen, kaksoissiirtymään, omavaraisuuteen ja varautumiseen sekä aluekehitykseen riippuvat maaseutumaisten alueiden tilanteesta. Tarvitaan enemmän paikkaperustaista tutkimusta, koottua tilannekuvaa ja analyysejä päätöksenteon tueksi sekä vahvempaa ja konkreettista kaupunki–maaseutuvuorovaikutusta.

Kulttuuripalvelut ja vapaa sivistystyö

Laadukkaat kulttuuri- ja kirjastopalvelut sekä vapaan sivistystyön palvelut ovat kaikille kuuluvia peruspalveluja, joita maaseudulla tuottavat kunnat yhdessä järjestöjen ja yksityisten toimijoiden kanssa. Taide ja kulttuuri vahvistavat paikallistaloutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja kriisinsietokykyä, ja niiden saatavuus on erityisen tärkeää alueilla, joilla resurssit ovat rajalliset.

Harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla vapaaehtoistoimijoita on suhteessa paljon, mutta väestön väheneminen ja niukat resurssit haastavat toimintojen ylläpitämistä ja palvelujen järjestämistä. Kulttuuri- ja kirjastopalveluja ei voida korvata vapaaehtoistyöllä. Valtion (esim. harvaan asuttujen alueiden erityisrahoitus) ja EU:n rahoitus (maaseuturahasto vuoteen 2028 saakka) tukevat paikallista kulttuuritoimintaa, yhteisöllisyyttä, yrittäjyyttä ja henkistä kriisinsietokykyä.

Koulutus ja vapaa sivistystyö ovat maaseudun tärkeitä työllistäjiä ja laajemmin elinvoiman uudistamisen lähteitä. Ne tarjoavat elannon taiteen ja kulttuurin ammattilaisille sekä vahvistavat asukkaiden ja yrittäjien osaamista ja toimintakykyä. Vapaa sivistystyö toimii ammatillisten oppilaitosten tavoin maaseudun “ankkuri-instituutiona”, jonka vaikutukset ulottuvat laajasti paikalliseen kehitykseen. Sen vaikuttavuutta arvioidaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla valtakunnallisesti vuosina 2025–2026.

Maaseudun veto- ja pitovoimaa lisäävät kuulumisen kokemus ja monipuolinen kiinnittyminen paikkaan: yhteisöön, kulttuuriin, arvoihin, luontoon ja eläimiin. Kulttuuriperintö, kirjastot, kulttuuripalvelut ja vapaa sivistystyö vahvistavat juurtumista ja monipaikkaisuutta sekä vaikuttavat myönteisesti maahanmuuttajien, nuorten, naisten, eläkeläisten ja paluumuuttajien haluun asua maaseudulla.

Poikkihallinnolliset tavoitteet ja suositukset

Maaseutupoliittisen selonteon luvussa 5 esitetään viisi poikkihallinnollista tavoitekokonaisuutta ja niihin liittyvää 23 suositusta. Tavoitteet ja suositukset on muotoiltu poikkihallinnollisessa yhteistyössä ja tarkennettu laajan lausuntopalautteen pohjalta. Ne pohjautuvat tilannekuvaan ja tukevat luvussa neljä kuvatun vision saavuttamista. Maa- ja metsätalousministeriö korostaa lausunnossaan maaseutuvaikutusten arvioinnin tärkeyttä ja suosituksia, joissa opetuksella, koulutuksella, kulttuurilla ja sivistyksellä on keskeinen rooli maaseudun elinvoiman uudistamisessa.

Suosituksessa 5 painotetaan maaseudun talouden rakenteiden uudistamista ja alueiden täysimääräisen potentiaalin hyödyntämistä muun muassa tekemällä maaseudun TKI-toimintaa näkyvämmäksi. Tavoitteena on varmistaa, etteivät TKI-järjestelmät aseta pk-yrityksiä tai ammatillisia oppilaitoksia epäedulliseen asemaan, ja tukea oppilaitosten ja yritysten yhteistyötä ja vahvistaa innovaatiovetoista kasvua. Maaseudun osaamisen, koulutuksen ja yritysten TKI-toiminta on tärkeä ajatellen uusien arvoketjujen rakentamista esimerkiksi ruokajärjestelmän ja metsäbiotalouden arvonlisäystavoitteiden, luonnon monimuotoisuuden parantamisen ja matkailun tavoitteiden saavuttamisen osalta.

Suositus 7 keskittyy osaamisen, koulutuksen ja yritysten jatkuvuuden parantamiseen. Maaseudun työvoima- ja yritysten jatkajatarpeita voidaan lievittää turvaamalla lukiokoulutus alueilla, joilla nuorten määrä vähenee, sekä varmistamalla opiskelijoiden mahdollisuudet asua maaseudulla ja saada asumislisää myös muualla kuin opiskelupaikkakunnalla. Lisäksi suositus korostaa vapaan sivistystyön, maahanmuuton ja kotoutumisen vahvistamista, ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen yhteistyön lisäämistä sekä jatko- ja muuntokoulutuksen parantamista osana ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistusta.

Suosituksessa 10 esitetään toimia maaseudun asuttavuuden vahvistamiseksi parantamalla peruspalveluiden saatavuutta ja varmistamalla asukkaiden ja yhteisöjen osallistuminen. Maaseudun arjen kannalta olennaista on turvata palvelut, kuten varhaiskasvatus, perusopetus, kulttuuri- ja kirjastopalvelut sekä sosiaali- ja terveyspalvelut, alueille soveltuvin järjestämis- ja rahoitusratkaisuin. Suositus sisältää myös ehdotuksen erillisestä poikkihallinnollisesta palveluverkkoanalyysistä, joka huomioi maaseudun erityisilmiöt, kuten liikenne- ja energiaköyhyyden, digisyrjäytymisen, väestön ikääntymisen ja vähemmistökieliryhmät, sekä mahdollistaa alueisiin sopivat palvelukokeilut.

Suositus 11 käsittelee maaseudun hyvinvoinnin ja toimintakyvyn vahvistamista liikkumisen näkökulmasta. Maaseudun pitkät etäisyydet ja rajalliset harrastusmahdollisuudet edellyttävät liikuntaolosuhteiden kehittämistä, yhteisöllisten tilojen ylläpitoa ja koulutilojen hyödyntämistä harrastuspaikkoina. Suositus korostaa myös yhteiskuljetusten, liikkuvien palvelujen ja tietoliikenneyhteyksien kehittämistä sekä Harrastamisen Suomen mallin laajentamista kaikkiin kuntiin ja kouluihin. Lisäksi ehdotetaan alueellisten liikkumisohjelmien laatimista kuntien, hyvinvointialueiden ja paikallisten järjestöjen yhteistyönä.

Suosituksessa 15 käsitellään maaseutututkimuksen ja -opetuksen vahvistamista. Esillä on tarve selvittää maaseutututkimuksen ja opetuksen vastuutahot, arvioida mahdollisuudet maaseututieteen maisteriopintokokonaisuuteen sekä hyödyntää entistä paremmin EU:n tutkimus- ja innovaatiorahoituksen tarjoamia mahdollisuuksia. Tavoitteena on lisätä soveltavaa maaseutututkimusta ja varmistaa tietopohja, joka tukee maaseudun kehittämistä ja kaupunki–maaseutuvuorovaikutusta.

Liitteet Diaesitys

Jakelu siv@eduskunta.fi

Tiedoksi